

De precolumbiaanse bultenaar

Onder de vele precolumbiaanse sculpturen die zijn nagelaten treffen we bij nadere bestudering regelmatig afbeeldingen aan van figuren met een lichamelijke afwijking. Vooral de bultenaar verschijnt zo nu en dan in beeld.

1. Gebochelde man,
Colima, Mexico.
2-3e eeuw, h 31 cm,
keramiek.
(Foto Walters Art
Museum, public domain)

Zowel bij de volkeren die in het gebied van het hedendaagse Mexico leefden, als in Peru zien we dit fenomeen, zij het dat het wat Peru betreft om slechts één beeldje gaat. In dit artikel heb ik getracht een hypothese op te stellen waarom deze bultenaren voorwerp van vormgeving waren zowel in Midden- als in Zuid-Amerika. Ik heb me verdiept in de belevingswereld van deze samenlevingen in Midden- en Zuid-Amerika en heb overeenkomsten gezocht.

Midden-Amerika

De Olmeken, Zapoteken, Maya's en Azteken zijn de meest bekende bewoners geweest in het oude Mexico. Toch vormen zij maar een deel van de ons overgeleverde beschavingen in Midden-Amerika. In het kader van dit artikel richt ik me wat betreft Midden-Amerika op de bultenaar gevonden in de regio Jalisco en die uit de regio Colima, te situeren in het westelijke gebied van de huidige staat Mexico. Ze zijn afkomstig uit de Vroegklassieke Periode, te dateren tussen 300 v.Chr. en 300 n.Chr.

Religieuze beleving

Om de precolumbiaanse vondsten te begrijpen, moeten we iets weten over de religieuze beleving van die tijd. Het dagelijks leven van de bevolking van Midden-Ame-

rika is doorspekt met de angst en bewondering voor het religieuze pantheon. De goden worden afgebeeld in reliëfs en muurschilderingen van de aan hen en hun vorsten gewijde tempels. Daarnaast worden deze uitingen van respect voor de goden aangebracht op vazen en kannen en zijn er grote en kleine sculpturen nagelaten. Vaak is maar moeilijk aan te geven of het een natuurlijk persoon of een dier voorstelt, dan wel dat het een verschijningsvorm is van een godheid, of dat het een persoonlijke creatie van de maker betreft.

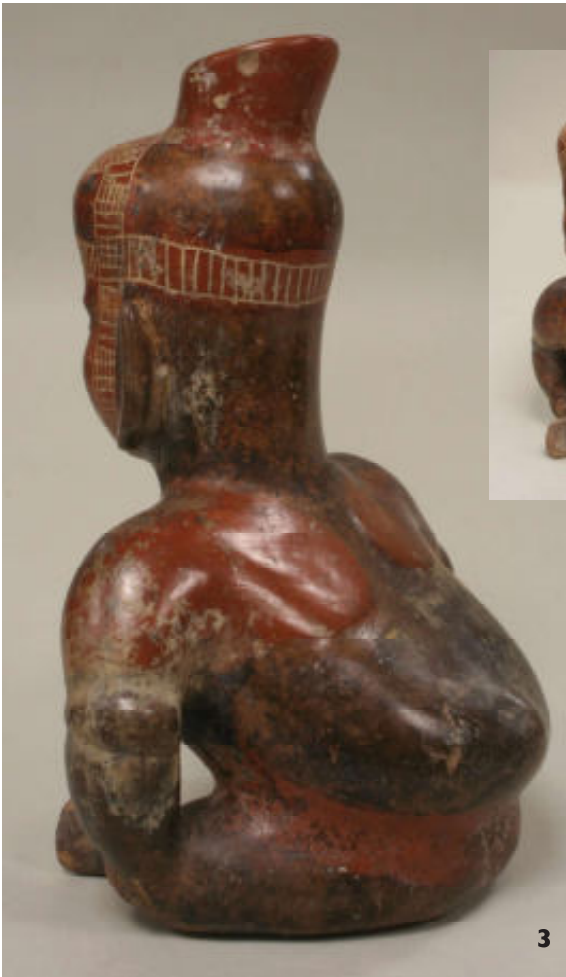
Kosmos

Voor de bewoners van Midden-Amerika was elk element van de kosmos goddelijk of in elk geval bovennatuurlijk. Het meest belangrijk was de zon, maar ook de maan en sterren werden aanbeden. Het was bekend dat de hemellichamen het leven op aarde sterk beïnvloedden. Daarnaast werden ook natuurverschijnselen en de fauna in de verering betrokken. We zien

bijvoorbeeld een sterke fascinatie voor bepaalde dieren, zoals voor de in dit gebied voorkomende slang en jaguar. Ook stond het voor hen vast dat de opbrengst van de oogst afhing van de gunstige of ongunstige inmenging van de regen- en de maïsgod.

Mensenoffers

Een doorgesloten angst voor dit bovennatuurlijke ingrijpen in de loop van elke dag leidde ertoe dat de autonome heersers van dit volk, gesteund door de priesterkaste, een volksgebruik introduceerde van offerandes. Beginnend met het offeren van voedsel, edelmetalen en dieren werd de angst en het ontzag voor de goden zo erg opgevoerd dat uiteindelijk ook mensenoffers, beter gezegd mensenbloed, de 'hongerige' goden gunstig moesten stemmen, waardoor een goede oogst kon worden afgedwongen. Indien evenwel mocht blijken dat de opbrengst van een seizoen intensief bewerken van de akkers toch niet positief uitpakte, dan werd niet de vraag gesteld welke natuurlijke oorzaken daaraan ten grondslag konden liggen. Nee, de algemeen aanvaarde conclusie was dat de betreffende god vertoornd was, omdat er te weinig bloed had gevloeid. Een nieuwe groep, vaak krijgsgevangenen, werd dan geëxecuteerd. Bij

3. Gebochelde man, Colima, Mexico. 2-3e eeuw, h 31 cm, keramiek.
(foto MET Museum, public domain)

van dit beeld te plaatsen). Het museum omschrijft het beeldje als een vuurgod of mogelijk de god van de vissers. Het object is afkomstig uit de regio Jalisco en heeft een hoogte van 42 cm. Verdere gegevens ontbreken. Vormt dit beeldje een aandenken aan een geofferd familielid of diende het als een beschermingsamulet tegen brand of als voorspreker voor een geslaagde visvangst? We weten het nochtans niet.

Uit dezelfde periode (300 v. Chr. – 300 n.Chr.) komt een terracotta sculptuur van een verwant volk uit de regio Colima. Ook hier weer een gebocheld mansfiguur, in alle naaktheid, zittend, uitgebeeld met slechts een halsketting om. (zie afbeelding 4 op pagina 30).

Opvallend zijn hier de grote oren en dominante neus. Wijst dit op een extra lichamelijke onderscheid? Of zijn de grote oren misvormingen als gevolg van de traditionele, grote, oorpluggen. Aangezien het beeldje een leeftijdsloze uitstraling heeft, tasten we in het duister of het een kind dan wel ouder persoon betreft. Dit object is kleiner dan het beeldje uit Jalisco, het meet 24 cm. Ik vermoed dat het ook behoort heeft aan een familie voor dagelijkse devotie of dat het een grafgift is, gebruikt om een gestorvene te vergezellen in de dood.

het ontbreken van voldoende gevangen slachtoffers was een mogelijke oplossing: creëer vrijwilligers die het een eer vinden om voor een god het leven te laten. Maar hoe dan? Wel, geef de nabestaanden status en kies een slachtoffer dat zich voor de bewuste godheid onderscheidt ten opzichte van de rest van het volk. Het waren dus vooral jeugdige, goed ogende jongens en meisjes waarop geselecteerd werd. In dit kader zou het, denk ik, dan ook niet vreemd zijn dat mensen met een zichtbaar lichamen gebrek als ‘onderscheidend’ aangemerkt werden. Dien-tengevolge zouden zij ook in

aanmerking komen om geofferd te worden, immers de godenwereld had ze al aangewezen als door hen uitverkoren, gelet op de lichamelijke onderscheiding, lees afwijking. Het is volgens mij dus logisch dat we in de culturele nalatenschap van deze volkeren ook sculpturen van de bultenaar aantreffen.

Bultenaar

Het Mexicaanse Nationaal Antropologisch Museum bezit een terracotta sculptuur van een gebochelde oude man met wandelstok die op een tweekoppige vis staat (red.: helaas kregen we geen toestemming een afbeelding

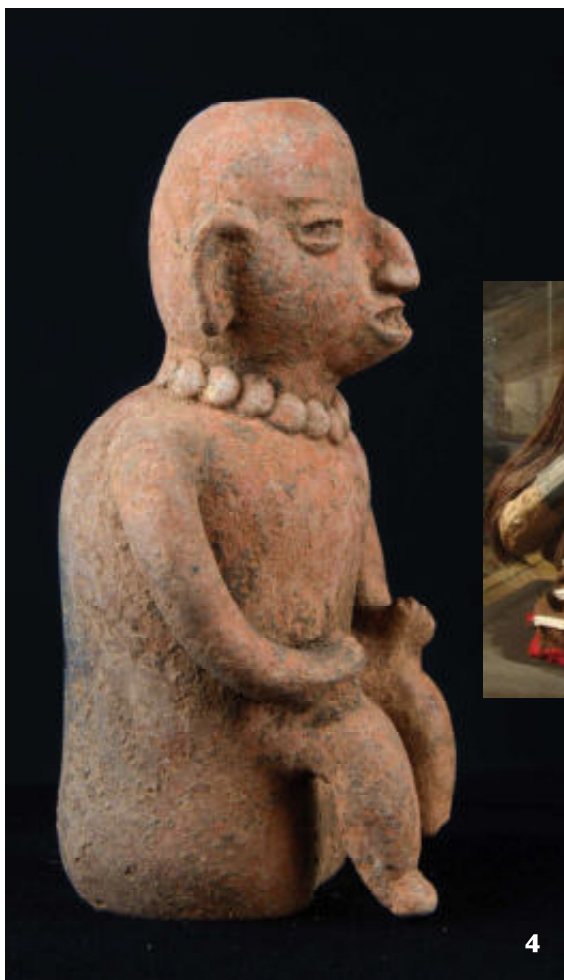
Gelet op het donkere patina op de rugzijde, dat in het graf ontstaat door de afzetting van mangaanoxide, is dit laatste het meest waarschijnlijk. Ook bij dit beeld blijven we met vragen zitten omtrent haar functie. Wel kan gezegd worden dat bultenaren met regelmaat in schachtgraven zijn aangetroffen.

Zuid-Amerika

Het Zuid-Amerikaanse gebied wordt tussen de jaren 1250 en 1530 beheerst door de Inca-cultuur. De afgelopen jaren werden er spectaculaire vondsten gedaan van in het Andesgebergte van Peru geofferde Inca-kinderen (Le Fort, 2011). Hier komt het gebruik van mensenoffers in relatie tot de verering van bergtoppen voor. Bergtoppen werden namelijk gezien als godheden of de plaats waar zij vertoefden (zie afbeelding 5).

Mensenoffers

Deze offers waren geen dagelijks ritueel zoals in Midden-Amerika, maar waren gepland op speciale dagen in het jaar. Wat opvalt is dat het vooral kinderen zijn, die de goden gunstig moesten stemmen. Zij werden voorzien van fraaie voorwerpen, vaak van edelmetaal zoals zilver en goud, die aan de godheid werden aangeboden. Een tweede functie van de mensenoffers was de bescherming van de

4. De bultenaar uit de collectie van de auteur. Colima, Mexico, h 24 cm, keramiek. (foto Christine van Doorn)

5. Replica van de Plomo mummie zoals tentoongesteld in het Museo Nacional de Historia Natural in Santiago, Chili. (foto Wikimedia Commons)

koning tegen ziekten. Na te zijn verdoofd met drugs of een speciale drank werden de kinderen ter plekke in de bergen gedood of achtergelaten op de ijskoude toppen met een minimum aan zuurstof, zodat de intredende dood niet lang op zich liet wachten. Ook hier gold weer dat een geselecteerd kind veel roem bracht aan de achterblijvende familie, die het als een eer beschouwde te zijn uitgekozen door de machthebbers. De Inca's beschouwden het offeren van jonge kinderen als een heilige gebeurtenis. Naast deze kinderooffers worden er in de Andes ook skeletten van mannen, vrouwen en kinderen

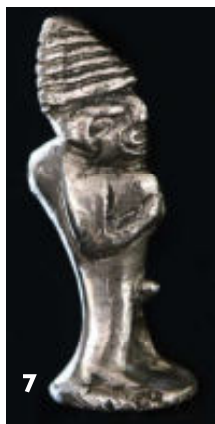
aangetroffen als wijdingsoffers bij tempels en als bedienden voor de overleden adel.

Offerbeeldjes

Aangetekend moet worden dat de Inca-cultuur het mensenoffer accepteerde, maar niet altijd zag als een noodzakelijk hoogtepunt in de rites. Er waren ook kunstvoorwerpen die een belangrijke functie toegedicht kregen in het contact tot de goden. Recente ontdekkingen wijzen daarop (Le Fort, 2011). Zo vormen de aangetroffen gouden en zilveren beeldjes, vaak nog omwikkeld met kostbare stoffen en papegaaienveren een inzicht op dit Inca-

6. Offerbeeldje gevonden bij de kindermummies van Llullaillaco, Peru. Het beeldje is 'aangekleed' met kostbare materialen. (foto Wikimedia Commons)

7. Een bultenaar meegegeven als grafgift. Inca cultuur, 6,5 cm, zilver. (foto Christine van Doorn)

gebruik (zie afbeelding 6). De verschillende gebruikte materialen voor de beeldjes geven de status van het offer aan. Goud stond het hoogst in aanzien, vervolgens zilver. De dagelijkse offers werden gebracht in de vorm van voorwerpen, die in het animisme van de Andes als bezielde werden beschouwd. Voorbeelden hiervan zijn de geofferde dieren, cavia's door de armen en lama's door de meer bemiddelde bevolking. Ook heden ten dage worden nog altijd lama-foetussen geofferd bij de bouw van een nieuw huis en worden bloedoffers gebracht. Terugkomend op de bulte-

naren, ook bij de Inca's van Zuid-Amerika treffen we sculpturen aan van 'onderscheiden' personen, dus met een lichamelijk gebrek, in casu een bochel.

Zoals reeds besproken werden kleine beeldjes geofferd aan de goden en ook aange troffen op de omwikkelde kinderlijkjes op de bergtoppen bij de Inca's.

Het zilveren beeldje uit mijn privécollectie (afbeelding 7) zou zo'n beeldje kunnen zijn. Het betreft een staand mansfiguur met bochel uit de Late Horizon-periode (1450-1533 n.Chr.), massief gegoten in zilver, lengte 6,5 cm. Het in lagen opgebouwde hoofddek-

sel is kenmerkend en vergelijkbaar met een soortgelijk exemplaar uit dezelfde stijlperiode in het Museum aan de Stroom te Antwerpen. Het sluit aan op de bekende, kleine grafvondsten in edelmetaal in de collecties van het Brits Museum in Londen, het Koninklijk Museum voor Kunst en Geschiedenis in Brussel en de verzameling Paul en Dora Janssen-Arts, thans in het MAS in Antwerpen.

Conclusie

Het is opmerkelijk dat beeldjes van mensen met een bochel zowel in Midden- als in Zuid-Amerika gevonden zijn. Mijn hypothese is dat men een gebochelde zag als een uitverkorene, als een door de godenwereld aangeduid persoon, die in aanmerking kwam om geofferd te worden. Het is dan logisch dat kunstenaars uit die tijd, in opdracht van het lokale gezag, sculpturen maakten van deze uitverkoren mensen. sjefhorsten@home.nl

Bronnen

- Bernal, I. (1999). *The Mexican National Museum of Anthropology*. Mexico: Panorama Editorial S.A.
- De Bock, E. K. (2010). *Inca's Capac Huca*. Brussel: Mercatorfonds / Rotterdam: Wereldmuseum
- Le Fort, G. (2011). *De Verzameling Paul en Dora Janssen-Arts*. Brussel: Mercatorfonds
- Longhena, M. (1998). *Het Oude Mexico*. Lisse: Zuid Boekproducties
- Purin, S. (1990). *Inca-Perú, 3000 ans d'histoire* (2 delen). Gent: Imschoot Uitgevers S.A.
- Solis, F. (1999) *Nationales Anthropologisches Museum*. Florence: Casa Editrice Bonechi